જામનગરના કબૂતરોના શોખીન રજનીકાંતભાઇ હિરાણી તથા ઇન્દ્રજીતસિંહ ઝાલા સાથે ખાસ મુલાકાત:

પારેવાંને પોશતાં પાલતાં પરોપકારી પક્ષીપ્રેમીઓની પાવન પ્રવૃત્તિ

તસ્વીરઃ નિર્મલ કારીયા

માનવીના જીવનકાળ દરમ્યાન પ્રત્યેક માણસને અમુક ખાસ બાબતો પર રૂચિ-શોખ-લગાવ હોય જ છે, દુનિયામાં ભાગ્યે જ કોઇ એવી વ્યક્તિ હશે કે તેને કોઇપણ પ્રકારનો શોખ ન હોય. દરેક માનવીમાં ક્યાંકને ક્યાંક શોખ ધરબાયેલો હોય છે ત્યારે કોઇનો શોખ માત્ર બીજ બનીને રહે છે તો કોઇનો શોખ નાજૂક છોડ બનીને પાંગરે છે અને કોઇનો શોખ વિકસીને ઘટાદાર વટવૃક્ષ બની જાય છે. આજે આપણે જામનગર શહેરમાં વર્ષોથી વસતાં આવા જ બે પક્ષી પ્રેમીઓ ઇન્દ્રજીતસિંહ ઝાલા તથા જામનગર મહાનગરપાલિકાના નિવૃત કર્મચારી રજનીકાંતભાઇ હિરાણી સાથે તેઓના શોખ વિશેની કેટલીક મજેદાર વાતોને વાગોળીશું.

શહેરના આ બન્ને પક્ષીપ્રેમીઓ જુદી-જુદી જાતના કબૂતરો પાળવાનો અનોખો શોખ ધરાવે છે અને આ કબુતરોનું જતન કરવામાં ખાસ્સો એવો સમય પૂરો પાડે છે. કહેવાય છે ને કે, સૌપ્રથમમાણસને જીવનમાં શોખ-લગાવ ઊભો થાય છે અને પછી આ શોખ જ તેનું જીવન બની જાય છે. તેવી જ રીતે બન્ને પક્ષીપ્રેમીઓના જીવનમાં કબુતરોએ મહત્વનું સ્થાન હાંસલ કર્યું છે.

મનુષ્યો આદિ-અનાદિકાળથી પ્રાણી-પશુ-પક્ષીઓને પાળતો હોવાનો પુરાણોમાં ઉલ્લેખ જોવા મળે છે. ત્યારે વર્તમાન સમયમાં પણ તેનો ક્રેઝ ઘટવા પામ્યો ન હોય તેમ સતત વધતો જોવા મળે છે. પ્રાણી, પશુ કે પક્ષીઓ પ્રત્યે નાના ભૂલકાંઓથી લઇને યુવાનો તેમજ વડીલ વૃધ્ધોને જબ્બર આકર્ષણ સદાય જોવા મળે છે અને આવનારાં દિવસોમાં પણ તે યથાવત્ જ રહેશે. તેમાં કોઇ શંકાને સ્થાન નથી.

કબુતર એ સમગ્ર વિશ્વમાં જોવા મળતું અને ઘર આંગણાનું પક્ષી છે. આ પક્ષી ઊડવાની ક્ષમતા ધરાવતું પક્ષી છે. જેનું શરીર પીછાંઓ વડે ઢંકાયેલું રહે છે. તેના મુખના સ્થાન પર એક નાનકડી તથા અણીયારી ચાંચ હોય છે, મુખ બે ચક્ષુઓ વડે ઘેરાયેલું અને જડબાં દંતહીન હોય છે, સમગ્ર દુનિયામાં જોવા મળતાં કબુતરો સેંકડોની સંખ્યામાં જાત ધરાવે છે. જેમાં ભારતમાં પણ વિદેશી પક્ષીઓનો આવરો-જાવરો જોવા મળતો હોય છે.

ઇતિહાસકારોના મતે સફેદ કબુતરોને શાંતિનું પ્રતિક માનવામાં આવે છે. આ પ્રથા ઇસ. પૂર્વે ૪૦૦ના અરસામાં ગ્રીસમાં પડી કે જ્યારે એ મહારાજ્ય સ્પાર્ટા, એથેન્સ, કોરિન્થ, થેબીસ વગેરે નાના રજવાડામાં વહેંચાયેલું હતું. આ રજવાડા વચ્ચે સતત યુધ્ધો ખેલાયા કરતાં હતા. કહેવાય છે કે, સેનાપતિઓ તેમજ સમ્રાટો પોતાના લશ્કરી હુકમો સંદેશાવાહક કબુતરો મારફત સૈન્યને મોકલતાં હતા. જાસૂસી બાતમીના મેસેજ પહોંચાડવાનું કામ પણ કબુતરોનું હતું. પરિણામે આવા પારેવડાં આકાશમાં નજરે ચડે કે તરત દુશ્મન સૈનિકો તીર વડે તેમને વીંધી નાખતા હતા. યુધ્ધને બદલે ક્યારેક શાંતિના મેસેજ સાથે દુશ્મનની છાવણી તરફ જતાં કબુતરનો પણ એ રીતે ખુરદો ન કાઢી નંખાય એટલા માટે ઓલિવ વૃક્ષની લીલી ડાળખી તેની ચાંચમાં પકડાવવાનો ધારો પડયો, જેથી તે કબુતર હજુ બહુ દૂર હોય ત્યારે જ દુશ્મન સૈન્ય તેને સુલેહના (યુધ્ધ વિરામ)ના સંદેશાવાહક તરીકે ઓળખી લ્યે. આ પ્રકારનો મેસેજ દુશ્મનને પહોંચાડવાનું કામપાણું સિલેટિયા રંગના મેસેન્જર પિજિયનને નહિં, પરંતુ સફેદ કબુતરને સોંપવામાં આવતું હતું. ઇતિહાસના કેટલાક જાણકારો કહે છે કે વખત જતાં પ્રાચીન ગ્રીસમાં ઓલિવની ડાળખીવાળા સફેદ કબુતરો શાંતિના પ્રતિક તરીકે ઓળખાવવા લાગ્યા. સિમ્બોલરૂપી એ પ્રતિકને ત્યારપછી રોમન અને પર્શિયન લશ્કરે અને છેલ્લે આખા જગતે અપનાવ્યું. આમ કબુતર એ શાંતિદુત બન્યા.

જ્યારે પક્ષીઓનો ઉપયોગ સંદેશાની આપ-લેમાં થતો હોય છે ત્યારે તે 'પ્રેમ'નું પ્રતીક બની જાય છે. ચલચિત્રોમાં વર્ષોથી કબુતર પ્રેમની ચિઠ્ઠી લાવે છે અને લઇ જાય છે. 'કબુતર' શબ્દ આવે એટલે આપણને ચબુતરા પર દાણાં ચણતા કબુતરો જરૂરથી યાદ આવે.

જામનગરના ગાંધીનગર વિસ્તારમાં સ્થાયી થયેલા શ્રી ભરતસિંહ ઝાલાના પુત્ર ઇન્દ્રજીતસિંહ ઝાલા આમતો નાનપણથી જ કબુતરનો શોખ ધરાવે છે, વિવિધ જાતોના કબુતરોને પાળવાના શોખીન એવા ઇન્દ્રજીતસિંહ ઝાલા છેલ્લાં સત્તર વર્ષથી કબુતરોની દેખરેખ-સંભાળ અંગે સક્રીય છે. કબુતરો વિશે માહિતી આપતાં તેઓ જણાવે છે કે, કબુતરો વિશે આપ જેટલું જાણો તેટલું ઓછું છે. કબુતરોનું ફલક વિશાળ છે. મારી પાસે હાલના સમયે અનેકવિધ જાતોના એંસીથી નેવું કબુતરો છે. જે દરેક કબુતરો જોડીમાં અને પંદરથી વીસ જાતના છે. આ કબુતરોની મોટાભાગની ખરીદી હૈદ્રાબાદ-બેંગ્લોરથી કરવામાં આવી છે.

કબુતરો વિશેની માહિતી આપતાં તેઓ જણાવે છે કે, મારવાડા કબુતર એ સૌથી વધારે ઊડવાની ક્ષમતા ધરાવે છે. તે લગભગ ૧૨ થી ૧૩ કલાક સુધી એકધાઇ ઉડી શકે છે. કબુતરોમાં મારવાડા ઉપરાંત અમેરિકન લંકા, રીવર્સીંગ ફાઉન્ટન, ફ્રીલ્ટોન, મોડાના કિંગ, રન્ટ, બુખારા, ચાઇનીઝ સાઉલ, મેકાછપ, ઇન્ડીયન ફેન્ટલ, સ્ટાર્ટીંગ, હાના ફાઉન્ટન, હેલ્મેટ સહીત સાતસોથી આઠસો અથવા તો એથી પણ વધુ જાતો ધરાવે છે. વિદેશી કબુતરોમાં ફ્રિલબેક, રીવર્સીંગ ફાઉન્ટન, પેન્સીલ ફાઉન્ટન, પ્રોવિન્સ્યલ ફાઉન્ટન વિગેરે આવે છે. રીવર્સીંગ ફાઉન્ટન કબુતર તથા મેડાના કિંગ મૂલ્યની દ્રષ્ટિએ થોડાં મોંઘા હોય છે પણ તે જબરૂં આકર્ષણ જમાવે છે.

સિટી સ્કેન

આલેખનઃ દર્શક માધવાણી

હાલના સમયે દરરોજ સવાર-સાંજ પાંચથી સાત કલાકનો સમય કબુતર સાથે વિતાવું છું ત્યારે મને એક અલગ જ પ્રકારનો આનંદ થાય છે અને દિવસેને દિવસે તેમાં ગરકાવ રહેતો હોવાથી મારા શોખમાં સતત વૃધ્ધિ થાય છે.

હાલના સમયે મારી પાસે લગભગ પાંચથી સાત લાખ રૂપિયાના કબુતરો છે. અને હજૂ ભવિષ્યમાં પણ વધુને વધુ શ્રેષ્ઠ જાતના કબુતરો સાથે મારો સમય વિતાવવા માટે કટીબધ્ધ છું. મારી પાસેના કબુતરો એ મારા ઘરના જ સદસ્યોની જેમજ રહે છે.

કબુતરો જેમ અનેક જાતના હોય છે તેમતે જાત-જાતના રંગ પણ ધરાવે છે. નવરાશની પળોમાં કબુતરો સાથે સમય વિતાવવો એ એક અલગ પ્રકારના આનંદની અનુભૂતિ છે. તેઓને સમયાંતરે મકાઇ, ચણા, બાજરો, ઘી વાળી રોટલીની ગોળી વિગેરેનો ખોરાક આપવામાં-નિહાળવામાં-ઉડાડવામાં તેની સાથે સમય વિતાવવામાં સમય ક્યાં ચાલ્યો જાય છે તેની ખબર જ નથી પડતી. આ શોખના કારણે મને વિશિષ્ટ પ્રકારનો આનંદ મળે છે. દિન-પ્રતિ-દિન કબુતરોની સંખ્યા વધતી જાય છે અને મારા આનંદમાં પણ ઉમેરો થતો આવે છે.

કબુતર વિશે વધુમાં તેઓ ઉમેરે છે કે, કબુતરનું સરેરાશ આયુષ્ય સાંઇઠ વર્ષ જેટલું હોય છે. એક કબુતરની જોડી પોતાના જીવનકાળ દરમ્યાન બસ્સો જેટલાં બચ્ચાઓને જન્મ આપી શકે છે. બેથી છ મહિનાના ગાળામાં કબુતરોનું બ્રિડ થઇ શકે છે. અત્રે ઉલ્લેખનીય છે કે, ભારતીય કબુતરનું બ્રિડીંગ વિશ્વમાં વર્ષોથી થાય છે.

અન્ય એક પક્ષી પ્રેમી રજનીકાંતભાઇ એમ. હિરાણી કે જેઓ જામનગર મહાનગરપાલિકાની ઓક્ટ્રોય શાખાના નિવૃત કર્મચારી છે, તેઓ માત્ર ૧૩-૧૪ વર્ષની ઉંમરેથી જ કબુતરના શોખીન બન્યાં છે. છેલ્લા બોંતેર વર્ષથી કબુતરોની સાથે પોતાનો સમય પસાર કરતાં તેઓની પાસે હાલના સમયે એકસો પંદરથી પણ વધારે સંખ્યામાં કબુતરો છે. જેમાં કચ્છી મારવાડા-ચોટીયારા, કિશોરા, હસલા, ધોલ, હરા વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આ બધા દેશી કબુતરો છે.

શહેરના હાઇસ્મા બેડીગેઇટ નજીક આવેલી વાણંદ શેરીમાં રહેતાં રજનીકાંતભાઇ હિરાણી જણાવે છે કે, કબુતરોની સાથે દરરોજ સવાર-સાંજ પાંચથી સાત કલાકનો સમય વિતાવું છું. નવરાશની પળોમાં આ કબુતરોની દેખરેખ ઉપરાંત તેના ખોરાક બાબતે કાળજી ધરાવું છે. કબુતરોના ખોરાકમાં સામાન્ય રીતે બાજરો, દાળીયા, ચોખા, ઘઉં તો ક્યારેક કાજુ-બદામનો પ્રસાદ પણ પીરસું છું. મારા આંગણામાં રહેતા મારા પરિવારના સદસ્ય તરીકે જ રહેતાં આ કબુતરો મારા જ છે તેની ઓળખ માટે અને વધારે આકર્ષક દેખાય તે માટે મેં તેઓના પગમાં પ્લાસ્ટીકની નાજૂક રંગબેરંગી ઝાંઝરીઓ પણ પહેરાવી છે, તે પણ એક શોખ જ છે ને. હાલ મારી પાસે લગભગ દોઢથી બે લાખ રૂપિયાની કિંમતના કબુતરો છે.

કબુતરોમાં હરા-નીલસુવા જાતનું કબુતર એ સતત ચોવીસ કલાક સુધી ઊડવાની ક્ષમતા ધરાવે છે, તેવું મેં મારી નજર સામે અનુભવ્યું છે. ક્યારેક ક્યારેક મારી પાસેના કબુતરોને હું અમિતાભ, સચીન કે શાહરૂખ જેવા નામોથી પણ આવકારૂં છું. આ કબુતરોને નિહાળવા માટે તેની સાથે ગમ્મત કરવા-ઉડાડવા કે પછી ચણનો ખોરાક પૂરો પાડવા માટે આડોશ-પાડોશમાં રહેતાં પરિવારો-બાળકો પણ આવે છે, ત્યારે મારો આનંદ બેવડાય છે. કબુતરોને ખોરાક, બીમારી સમયે સારવાર વગેરેમાં પ્રતિ માસે અંદાજે રૂા. નવસોથી હજાર રૂપિયાનો ખર્ચ આવે છે. વિશેષમાં તેઓ જણાવે છે કે, મારી સાથે મારા જ નાતીલા એવા પ્રદીપભાઇ પરમાર પણ કબુતર પ્રત્યે સારી એવી લાગણી ધરાવતાં હોય તેઓ પણ મોટા ભાગે મારી સાથે જ કબુતરોની દેખરેખમાં પોતાનો નિજાનંદ મેળવે છે. આથી અમે બન્નેને કબુતરો પ્રત્યે સારો એવો લગાવ છે, તેમાં અમારૂં મન સદાય પ્રફુલ્લિત રહે છે.

શહેરના પક્ષીપ્રેમીઓની મુલાકાત વેળાએ ઇન્દ્રજીતસિંહ ઝાલાના ખાસ મિત્ર એવા વિરલભાઇ બુહેચા તેમજ રજનીકાંતભાઇ હિરાણીના નાતીલા દિનેશભાઇ લખતરીયા હાજર રહ્યાં હતા અને કબુતર વિષયકની વાતચિતમાં ભાગ લઇ માહિતી મેળવી હતી.

'નોબત'ના માધ્યમથકી આજે જ્યારે નગરના જ બે પક્ષીપ્રેમીઓની મુલાકાત લઇને માહિતી પીરસવામાં આવી રહી છે ત્યારે કબુતરની દુનિયા વિશે વધુમાં જાણીએ તો, કબુતરની પ્રચલિત જાતોમાં ઇસ્ટર્ન સ્ટેક, હરિયલ, સ્નેક્ક વુડ, નીલગિરી વુડ, ઇસ્ટર્ન વુડ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. તાજેતરમાં જ આવેલી બોલીવુડની અભિષેક બચ્ચન અભિનિત ફિલ્મ દિલ્હી-૬માં જે સફેદ કબુતર (મસક્કલી) બતાવવામાં આવ્યું હતું તેને અંગ્રેજીમાં ઇન્ડિયન ફેનટેઇલ પિજન કહેવાય છે. જે સામાન્ય રીતે સફેદ રંગમાં જોવા મળે છે અને તેના પર હલકા ટેન ટપકા પણ દેખાય છે, તેની પૂંછડી પંખા આકારની અને પગો પીંછાથી આવરિત હોય છે. જવ, મકાઇ, વટાણા વગેરેના જાત-જાતના દાણા તેની પસંદગીનો ખોરાક છે.

વર્તમાન સમયમાં આકર્ષક કબુતરોની જાતને બચાવવા માટે વિશ્વભરમાં અનેક એસોસીએશન આવેલા છે. નેપાલ પિજન એસો., ઓસ્ટ્રેલિયન નેશનલ પિજન, નેશનલ પિજન એસો. (ગ્રેટબ્રિટન), ધ કેનેડીઅન પિજન ટ્રેન્ડીઅટ એસો. નેશનલ પિજન એસો. (યુ.એસ.એ.) જેવા મંડળો આ કબુતરની રખેવાળી કરે છે.

કબુતરો સાથે રજનીકાંતભાઇ હિરાણી